

NAUČME SE PREZENTOVAT PŘÍRODU

TOMÁŠ RŮŽIČKA

Mgr. TOMÁŠ RŮŽIČKA

Ředitel Samostatného odboru vnějších vztahů AOPK ČR.

Věnuje se tématu interpretace místního dědictví a působí jako lektor na školeních interpretace.

Není pochyb o tom, že ochrana přírody není oborem výsostně přírodovědným. Tím, že zasahuje do činností a záměrů mnoha dalších uživatelů krajiny, nemůže vystačit jen s biologickými a ekologickými znalostmi. Ochrana přírody je stále více i oborem, který potřebuje podporu veřejnosti. Proto se neobejde bez komunikačních dovedností. Klíčem k lidem nejsou vyčerpávající argumenty, ale probuzení emocí a zájmu. Nejde ale o to učit, poučovat nebo vychovávat. Jde o to odkrývat krásu, ukazovat souvislosti a vytvářet vztah k přírodě kolem nás. Potřebujeme se naučit interpretovat přírodu pro lidi mimo ochranářskou komunitu. A není nic jednoduššího než uplatňovat zásady prověřené desítkami let v různých zemích světa. Zásady interpretace přírodního dědictví byly formulovány již dávno v minulém století. Jsou stále platné a rozvíjí je několik oborových organizací všude ve světě. V Evropě je autoritou pro interpretaci organizace [Interpret Europe](#).

Co tedy hledat pod pojmem interpretace a jaké jsou její zásady? Zjednodušeně se dá říct, že při prezentaci čehokoliv neuděláme chybu, když si nejdříve ujasníme tři věci:

- proč vůbec něco sdělujeme a co tím chceme dosáhnout
- co vlastně chceme sdělit
- komu to chceme sdělit

INTERPRETACE STOJÍ NA JEDNODUCHÝCH PRAVIDLECH

Interpretace je prezentační disciplína, kterou definoval již v 50. letech minulého století Freeman Tilden. Není určitě bez zajímavosti, že Tilden popsal základní pravidla interpretace právě na základě zkušeností z amerických národních parků, když byl vyslán, aby jako novinář a spisovatel propagoval veřejnosti v té době málo známé národní parky USA.

Svůj přístup k prezentování národních parků a přírody shrnul do šesti základních pravidel interpretace a publikoval je v knize *Interpreting Our Heritage*. Touto knihou se

obracel především k zaměstnancům amerických národních parků, ale ovlivnil pohled na prezentaci a předkládání různých témat veřejnosti i u dalších institucí a oborů. Tilden nabádal všechny zaměstnance v národních parcích, kteří měli na starosti práci s veřejností, aby pomohli návštěvníkům objevit více než pouhá fakta a informace. Věřil, že interpretace má sloužit návštěvníkům k budování pocitu národní identity i k tomu, aby lépe poznali sami sebe a našli si svůj osobní vztah k národním parkům. Jeho principy pak dále rozvíjeli další autoři především z USA a Velké Británie.

Hlavní zásady interpretace inspirované Tildenem a dalšími autory:

- Každá interpretace, která nevztahuje prezentované k návštěvníkovi, jeho osobnosti nebo životní zkušenosti, bude jalová.
- Interpretace není poskytování informací. Jakkoliv každá interpretace obsahuje informace, není pouhým jejich sdělováním, ale odhalováním hlubšího smyslu a souvislostí.
- Hlavním cílem interpretace není poučovat, ale provokovat k přemýšlení a probudit zájem.
- Interpretace by měla představovat spíše celek než jednotlivosti, vysvětlovat souvislosti a vazby.
- Technologie mohou odkrýt svět úžasnými novými způsoby. Nicméně začlenění technologií do interpretace musí být prováděno uvážlivě a s rozmyslem.
- Interpretace zaměřená na děti (přibližně do 12 let věku) není pouhým zjednodušením interpretace pro dospělé. Řídí se od základů jinými zásadami. Při komunikaci s dětmi je třeba využívat specializované pedagogické přístupy a zkušenosti z programů ekologické výchovy.

NEPOSKYTOVAT JEN INFORMACE

Je trochu paradoxem doby, které říkáme informační věk, že informací je už tolik a valí se ze všech stran, že už další ani nevyhledáváme. O co však máme stále větší

zájem, je právě jejich interpretace. Zasadit informaci do souvislosti a přetlumočit, co daná informace znamená pro mě osobně, je to, co dělá z pouhé informace klíč k naší mysli. Právě interpretace dat a poznatků vyvolává zájem a emoce.

Když například na panel naučné stezky uvedeme, že se nacházíme na stanovišti bezlesých písčin a přidáme výčet několika druhů, které se zde vyskytují, je to nuda. Když ale doplníme, že při pozorném prozkoumání písčitého okolí mohou lidé objevit nálevkovité jamky, na jejichž dně číhá larva mravkolva, kterou známe z pohádek Ondřeje Sekory, pak již minimálně probudíme zájem. Ferda Mravenec má zcela jistě více čtenářů než Katalog biotopů České republiky.

Připomenutí obecně známých pohádek Ondřeje Sekory nám pomůže získat pozornost. Poté již máme šanci předat naše sdělení. Jaké je, si ale musíme nejdříve ujasnit, protože o oblasti vátých písků můžeme mluvit celé hodiny. Víme toho příliš mnoho, a abychom návštěvníka nezahltili, potřebujeme mít jasný plán, co chceme říct. Je to podobné, jako když si připravujeme odbornou přednášku o našem výzkumu a máme na to jen deset minut. Také si musíme ujasnit, jak poskládáme zjištěná fakta a co je to podstatné, a řadu věcí ani zmiňovat nebudeme. Sdělení, které chceme umístit na panel, musí být jednoznačné, srozumitelné a stručné.

SDĚLENÍ K NEZAPLACENÍ

Každá forma interpretace má své sdělení. Jak jsme si řekli, není to pouhé předání informace. Je to prezentace něčeho, o čem stojí za to se bavit. Datum vyhlášení rezervace to tedy určitě není. Ale mohlo by to být o tom, proč je oblast vátých písků zrovna na tomto místě, jak tu písečné přesypy vznikly, jak jsou některé rostliny přizpůsobeny zdejším suchým podmínkám, proč jsou v rezervaci občas vidět bagry a další a další. Je na nás, co si vybereme, co považujeme za nejdůležitější pro toho, pro koho interpretaci připravujeme. Jde o to si ujasnit, co chceme sdělit a proč.

Teprve až po výběru sdělení a cílové skupiny, začínáme přemýšlet o formě. Jak to naše sdělení nejlépe komunikovat? Bude

nejvhodnější interpretační panel? V jaké podobě? Nebude lepší vytvořit scénář pro exkurze?

Asi se to zdá samozřejmé a není to nic objevného. Tak proč se ale pořád objevují panely, letáčky a brožurky, které to nerespektují? Dle mého soudu je jedním z důvodů to, že si nechceme připustit, že stejně jako botanický průzkum udělá dobře jen botanik, tak prezentační materiály by měl dělat vzdělaný interpret. Podobně, jako je možné naučit se poznávat rostliny a rozumět jejich světu, není nemožné proniknout do oboru interpretace. Základy se dají naučit a pak už je to jako se vším: zkušenosti z praxe jsou k nezaplacení¹.

KOHO CHCEME OSLOVIT?

Je pravidlem, že třeba letáček o broucích nebo interpretační panel o hmyzu na louce vytváří entomolog. Pokud je schopen udělat úrok stranou a vcítit se do cílové skupiny, pro kterou danou interpretaci vytváří, je to v pořádku. Často je ale výsledným produktem materiál, který je úplným laikům málo srozumitelný nebo je pro ně nezajímavý – postrádá pro ně zajímavou myšlenku, sdělení. Stavovská čest daného odborníka (kolegy entomology jsme si zde vzali jen jako příklad, dosadte si odbornost, kterou chcete) mu nedovolí připravit text, který by byl z jeho pohledu nedostatečně odborný a neobsahoval pokud možno většinu známých informací, protože podvědomě přemýšlí o tom „co by tomu řekli kolegové entomologové“.

Ujasnit si, pro koho naši interpretaci děláme a co je to nejdůležitější, co chceme sdělit, je pro náš úspěch – tedy oslovit a zaujmout naši část veřejnosti – to nejpodstatnější. Aby bylo jasno, nejde o to prezentovat povrchní a neodbornou informaci. Klíčem k oslovení cílové skupiny je vhodným a pro ni srozumitelným způsobem interpretovat naše sdělení. Náš jazyk a naše nahlížení na svět je velmi často jiné než jazyk a vidění světa lidí, ke kterým mluvíme. Kdo jsou, jaké mají životní zkušenosti, jaká jsou jejich očekávání? To všechno jsou otázky, na které si musíme odpovědět dřív, než do terénu umístíme panel s výčtem a latinskými názvy skvělých druhů, které tu žijí.

NESPOKOJIT SE S PRŮMĚREM

Musíme si přiznat, že se nám v terénu příliš nedaří oslovit širší veřejnost. Situace je daleko od ideálního stavu. Naše naučné stezky sice místy získávají nový kabát v podobě moderní grafiky, ale obsahově často zaostávají za možnostmi, které máme. Snad je to dáno již tradičním přívlastkem „naučná“ stezka, ale smyslem interpretačních tabulí není učit, ale probouzet zájem a upozorňovat a odhalovat fenomény, které na daném místě může návštěvník pozorovat. Je kontraproduktivní na těchto panelech přinášet encyklopedické informace. Jaký má smysl na interpretačním panelu popisovat v jednom odstavci, že řeka protékající údolím má pravostranné přítoky, které se jmenují tak a tak a levostranné se jmenují takto? Proč bych měl toto číst? Jak mě něco takového může zaujmout?

Z dlouhodobých průzkumů vyplývá, že na získání pozornosti návštěvníka máme asi tři vteřiny. A poté, když jsme již získali jeho zájem, můžeme počítat, že je návštěvník ochoten strávit prohlížením a čtením panelu maximálně vteřin třicet. Delší pozornost už našemu snažení bude věnovat opravdu jen úplné minimum nadšenců. Bez toho, aniž bych si ujasnil výše zmíněné tři body (tedy proč, co a komu), se mi nepodaří vytvořit prezentaci, která by návštěvníka mohla oslovit, natož mu předat srozumitelné sdělení, myšlenku nebo dokonce usilovat o změnu jeho postojů.

Mám pocit, že se často spokojíme vlastně s průměrným výstupem. Málo přemýšlíme o tom, co je to nejdůležitější, co chceme sdělit a o tom, co by návštěvníka nejvíce zajímalo, jaká jsou jeho očekávání. Příliš často předkládáme okolní přírodu lidem tak, jak ji vidíme my. Dáváme důraz na to, co my jako přírodovědci pokládáme za důležité. Ale kdybychom alespoň přemýšleli o tom, jak naše vidění světa přiblížit a předložit nebiologům, neochranářům. Na to rezignujeme, protože je to složitější. Text pro takový panel nenapišeme za den. Je potřeba se k němu vracet, konzultovat jeho podobu s dalšími lidmi, ideálně se vzorkem té cílové skupiny, pro který ho vytváříme. A text je jen jedna část. Nešlo by to, co popisujeme slovy, lépe vyjádřit grafikou, kresbou, schématem? Jsem přesvědčen, že máme na víc.

¹ Pozice interpretátora ve Velké Británii je vlastně pozice koordinátora dané interpretace (expoziční, panelu). Jeho úkolem je shromáždit informace k tématu (tedy spolupracovat s odborníky), vybrat spolu s odborníky hlavní sdělení a ve spolupráci s grafikem připravit konečnou prezentaci – jak textovou, tak obrazovou. Interpretátor je vlastně obdobou filmového nebo divadelního režiséra.

DESET ZLATÝCH PRAVIDEL INTERPRETACE:

1. plánujte – interpretační plán je základ pro dobrou interpretaci
2. ujasněte si, ke komu hovoříte
3. nesnažte se říci všechno, vyberte to nejdůležitější
4. používejte běžný jazyk a krátké věty
5. používejte příběhy a citace
6. používejte metafory a přirovnání z každodenního života
7. propojte všechny aspekty svého sdělení (nezapomeňte na jednotu obsahu a formy)
8. interpretace je zábava – pro vás i vaše publikum
9. instrukce pro návštěvníky musejí být jednoznačné
10. testujte své nápady, zda fungují pro vaši cílovou skupinu

Základem je, nespokojit se s první nebo druhou verzí. Musíme o našem výstupu přemýšlet a zkoušet různé možnosti.

Podobně to platí pro vedení exkurzí. Máme dopředu jasno v tom, co chceme, aby si návštěvník z exkurze odnesl? Nezahlcujeme účastníky exkurzí příliš mnoha detaily, až se ztrácí hlavní sdělení, které jsme chtěli předat? Dali jsme účastníkům exkurze prostor pro zapojení jejich fantazie a formulování jejich názorů? Průvodce by neměl být chodící encyklopedií předávající informace, neměl by být jen učitelem, který vyměnil posluchárnu za terén. Průvodce má jedinečnou příležitost vést s návštěvníky dialog a zprostředkovat zážitek, který se jen tak nezapomene, protože byl velmi osobní. Pro zkušeného průvodce není obtížné zjistit zájmy a zkušenosti svých návštěvníků a přizpůsobit tomu výklad (tedy něco vypustit, něco nového zařadit a něco jen jinak přiblížit svému specifickému publiku). Sestavit tímto způsobem exkurzi znamená ovšem dopředu si připravit, co přesně návštěvníkům ukáží a jakým způsobem (mnohdy je lepší dostat se k danému objektu „oklikou“ a nechat ho objevit samotnými účastníky exkurze), připravit si otevřené otázky, které návštěvníkům položí (tím, že sami přemýšlí a formulují svůj názor,

jsou více vnímaví a více si zapamatují), vzít si sebou třeba historickou fotografii území nebo jinou pomůcku, kterou vytáhnou v pravý čas, abych ilustroval něco, co není na první pohled zřejmé“, apod. Těch triků existuje celá řada.

Pokud nejsme ochotni věnovat přípravě naší interpretace dostatek času a ctít zásady dobré interpretace, tak se raději do takových projektů nepouštějme. Méně je v tomto případě rozhodně více.

KDE SE INSPIROVAT?

Nejdostupnější a nejrychlejší možností, jak se dovědět něco více o interpretaci, je podívat se na [stránky Dobrá interpretace](#), které vznikly z iniciativy Sdružení pro interpretaci místního dědictví (SIMID). Na těchto stránkách lze doporučit zejména [Čítanku interpretace](#), kde jsou podrobné výtahy základní literatury o interpretaci v češtině. Jsou zde třeba rozebrány právě Tildenovy zásady interpretace, ale i další pozornosti hodné publikace. Opravdu vážný zájemce zde najde i odkazy na klasická díla z tohoto oboru v originále. Nepřehlédněte část nazvanou [Dobrá praxe](#), kde je několik desítek příkladů interpretace ze světa i z doma zhodnocených našimi odborníky na interpretaci. Co říkají na naučnou stezku

Naokolo Hostětína, Stezku v oblacích na Dolní Moravě nebo na dokumentární cyklus Krajinou domova? Klikněte a možná vás už interpretace nepustí. A pokud jste příznivcem facebooku, vězte, že i tady má [interpretace místního dědictví](#) svůj prostor.

INTERPRETACE JAKO SOUČÁST OCHRANY PŘÍRODY

Chránit přírodu můžeme jen s podporou veřejnosti. Ochrana přírody je ještě tak mladá, že musí stále bojovat o své místo na slunci. Předkládat svět přírody lidem tak, aby ho pochopili a měli zájem na jeho ochraně, je úkol, který nikdy neskončí. Znovu a znovu musíme hledat způsoby, jak zaujmout a jak nejlépe přiblížit přírodní hodnoty lidem. Interpretace je nástroj, který můžeme a musíme využívat. Není to odpověď na všechno. Je to jen část komunikačních dovedností, které potřebujeme. Je to ale silný nástroj, který se osvědčil a který je možné pro ochranu přírody použít. Využijme ho a získejme tu větší část veřejnosti na svou stranu.

LITERATURA

Beck, L., Cable, T. (2002) *Interpretation for the 21st Century: Fifteen Guiding Principles for Interpreting Nature and Culture*. Champaign IL: Sagamore Publishing.

Ham, S. (1992) *Environmental Interpretation: a practical guide for people with big ideas and small budgets*. Golden, CO: Fulcrum Publishing.

Medek, M. (ed.) (2016) *Čítanka interpretace. Sdružení pro interpretaci místního dědictví ČR. – české souhrny zásadní anglické literatury o interpretaci*

Medek, M., Činčera, J., Gregorová, J., Pořízová, K., Lisková, M. (2016) *Naučné stezky: zpracování a hodnocení nepřímých interpretačních programů. Katedra environmentálních studií, Masarykova univerzita.*

Ptáček, L., Růžička, T., Medek, M., Hušková, B., Banaš, M. (2012) *Jak předkládat svět. Partnerství, o.p.s. Brno.*

Tilden, F. (2007) *Interpreting Our Heritage. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.*

ODKAZY:

www.dobrainterpretace.cz – návody, doporučení, kontakty

www.interpret-europe.net – Evropská asociace pro interpretaci dědictví